

УДК 929.624:929.731Гедройц

Олександр ГЕДРОЙЦ
(Харків)

**РОДОВА СИМВОЛІКА ЦЕНТРАЛЬНОГО ЯДРА ЛИТОВСЬКОГО
КНЯЗІВСЬКОГО РОДУ – КЛАНУ ГЕДРОЙЦ**

**«Покажіть мені Ваш клейнод і я розкажу,
якого ви роду...»**

*Лакиер А. Б. Русская геральдика.
Санкт-Петербург, 1855.*

Як відомо, геральдика – це допоміжна історична дисципліна, яка вивчає систему гербів та знання про них. До сьогодні науково точно не визначений генезис герба, час його появи та механізм складання особливих емблем у формі гербового щиту. Традиційно вважається, що геральдика як наука виникла наприкінці XI ст. Але свідoctва цього твердження нечисельні та небезперечні¹. У середньовічному суспільстві герб мав як правовий, так і матеріальний аспект, і слугував не лише для ідентифікації армігера (володаря герба) та приналежності його до певного суспільного шабля і роду-клану, а також і як певний знак володіння теренами, на які мав право (або претендував) армігер². Відомо, що в більшості країн Європи, незалежно від державного устрою, до нашого часу збереглася і панує доктрина т.з. «16 колін» (Seize Quartiers), тобто особа може вважатися родовитою, якщо доведе, що всі її 16 колін прашурів мали право на користування гербами.

Подією, що може підкреслити сучасне значення геральдики в цивілізованих країнах світу, є надання в 1961 р. урядом Республіки Ірландія герба Президентів Сполучених Штатів Америки Джону Фітцджеральдові Кеннеді. Таким чином, Д. Кеннеді було надано шляхетну гідність і спадкове право для всіх його кровних нащадків на користування цією гідністю та родовим гербом.

Ця невелика стаття має на меті дати тлумачення гербовому зображенню, яким з 840 р. спадково користувалися литовські князі з династії Юліана Довшпрунга гілки Великого князя Литовського Гедруса.

* * *

«Almanach de Gotha, Original genealogical reference»³ та довідник шляхетських родів Литви «Lietuvos Vajoru Palkuoniai»⁴, спираючись на вивчення багатьох архівних, родових та нарративних джерел, трактує герб роду Гедройц династії Юліана (Юрія) Довшпрунга як зображення **Кентавра** у верхньому полі і зображення п'ятипелюсткової **Червоної** квітки (**троянди**) у нижньому полі та відмічає, що рід є династичним, а заложитель династії був першим правлячим князем поганської Литви⁵.

Ми знаходимо зображення родового гербу Династії Довшпрунга – **Кентавра** – також і на багатоелементних гербах родів Сангушко⁶ та Сесицьких – разом з червоною трояндою⁷, Віленського коадютора єпископа Мартина Тризни⁸, жінки Євстахія Воловича, капітана Утянського – Барбари з дому Сапіг - разом з червоною трояндою⁹, Крощинських¹⁰, Полубинських¹¹, що, згідно пануючої традиції, свідчить про покровенство цих армігерів з родами з династії Довшпрунга. Про це року 1648 в своїй базовій для багатьох наступних дослідників праці з генеалогії литовсько-руських родів – т. з. «COMPENDIUM» пише Войцех Койалович¹². Наступний авторитетний дослідник – Йозеф Вольф в своїй монографіях також відмічає, що представники династії Довшпрунга мали спільну ранню генеалогію з родами Радзівілів, Остиків, Нарбутів, Дзевалтовських, Комаєвських, Сесицьких, Швірських (Свирських), Гірських, Гольшанських (Ольшанських), Дубровицьких та деяких інших¹³. Знайдені на початку XXI ст. в архівах бібліотеки Віленського університету професором В. Ючасом генеалогічні розписи XVI ст. гілки Юрагі Гедройца дають безсумнівні підстави вважати це припущення майже повністю доведеним¹⁴.

Якщо звернутися до архівних джерел, то ПЗРЛ¹⁵ визначає, що геральдичним символом династії був золотий **Кентавр** на червоному щиті, який використовувався Довшпрунгом та його нащадками. **Червоною трояндою** на золотому щиті як геральдичним символом послуговувалися нащадки Урсіна та Гектора Росінов (Русинів). Згідно літописів, всі вони були сенаторами Риму, мали походження з римської шляхти і прибули разом до поганської Литви з римським князем Палемоном Публіусом Лібо (який послугував собі гербом Колюмни)¹⁶. Згідно останніх досліджень доведено, що династія

Довшпрунга (інша історична назва – династія **Кентавра**) веде свій родовід від історично доведеної постаті – Живібунда, батьком або дідом якого, за легендою, і був Довшпрунг. Згідно аргументованих припущень Й. Пузини, С. Кучинські та Г. Віснера походження Живібунда є з англо-саксонської, а не з римської еліти¹⁷. Відомо, що деякі прадавні роди емігрували до Балтики, хоч і не з Середземномор'я. У всякому разі це твердження має великі підстави для більш повного та глибокого дослідження.

«Енциклопедія знаків та символів» дає пояснення, що **Кентавр** – фігура людини з тулубом коня, – це давня греко-римська емблема, що символізує мужність та перемогу людяності над тваринним. А зображення троянди з п'ятьма пелюстками трактується цим виданням як «Королева квіток», традиційна емблема Англії, яка становить найвідоміший знак англійських королів (Червона – дім Ланкастерів, біла – дім Йорків, а об'єднана червоно-біла – це троянда Тюдорів)¹⁸.

Династії Палемона, Довшпрунга та Росинів (Русинів) були споріднені між собою. І тому, коли рід Гедройців після сварки з родом Гольшанських на початку 14 століття почав вживати як геральдичний символ **Червону Троянду** – герб жіночої лінії клану – це, згідно із пануючою тоді традицією, було сприйняте за належне¹⁹.

Стаття 9 Люблінської Унії Великого Князівства Литовського та Королівства Польського 1569 року упорядкувала вживання титулу «князь» багатьом родам династичного походження (всі князівські роди за походженням від Гедиміна, а також роди Радзівілів, Гольшанських, Швірських, Остиків, та ін.). Відповідно до цього різні гілки роду Гедройц вживали свій титул без будь-яких додаткових доказів, а лише на підставі доведеного походження, ідентичного прізвища з додатком топонімів різних гілок та, істотно, змінами зображення герба залежно від відмін щодо родової лінії. Окремі з них не послуговували родовим титулом або з матеріальних міркувань, або з відомого постулату рівних елекційних можливостей для всієї шляхти (король – перший серед рівних, т.з. доктрина «noble aequalitas»), але зображення герба, безперечно, використовували, як історичне надбання роду²⁰.

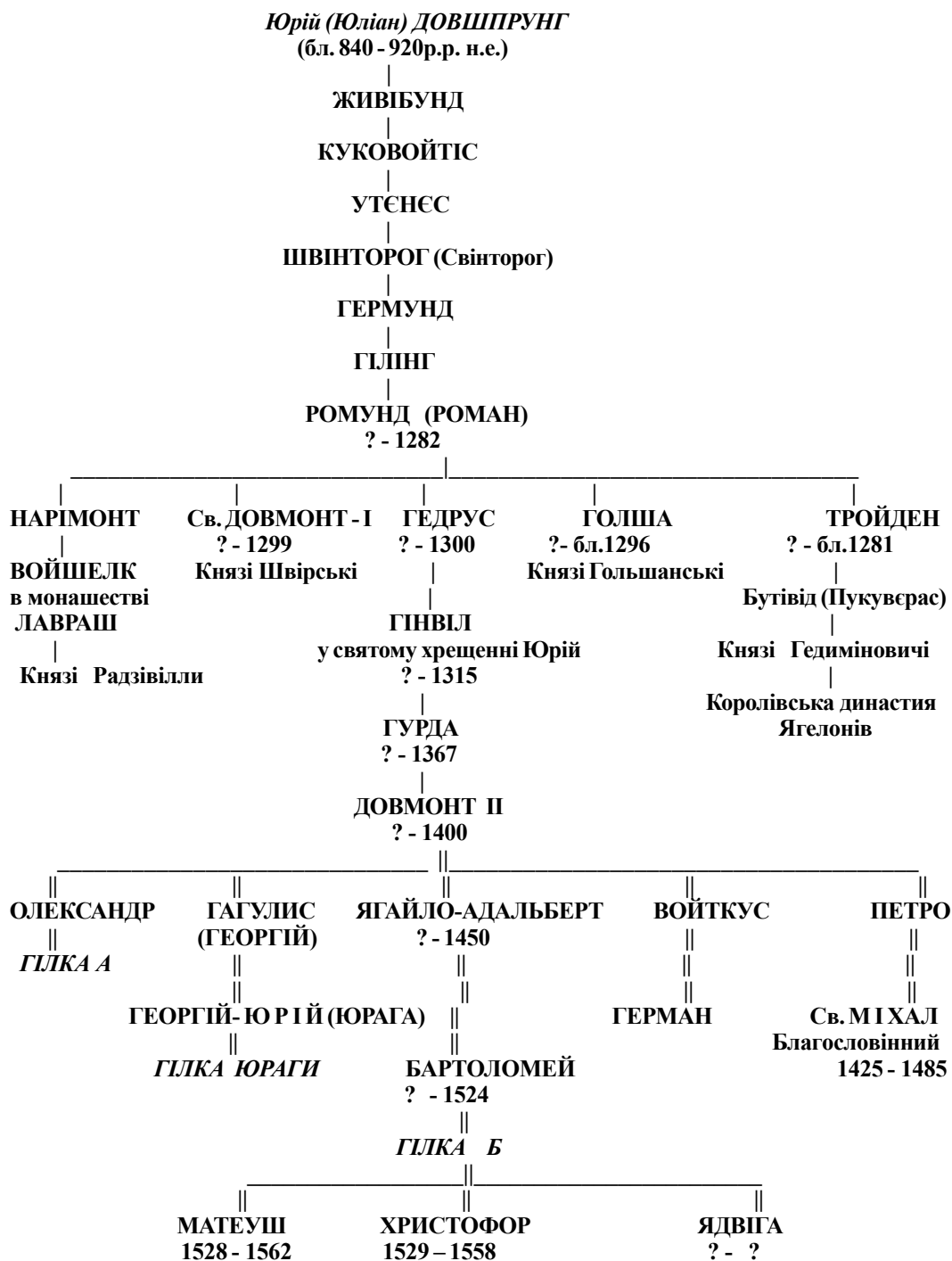
Останній розподіл Речі Посполитої 1795 року між Австрією, Прусією та Росією унеможливив вживання родового титулу на старих засадах. Відтепер закон вимагав документально доводити свою приналежність до династичного роду. Разом з цим були виставлені також і нові, так би мовити, «ліберальні» умови щодо доведення свого походження та вживання родових гербів. Так, в Російській Імперії, згідно зі «... ст.ст. 54, 56 и § 5 приложений к ней тома 9 свода Законов о состояниях издания 1857 года Российской Империи, а также Высочайшим Повелением о польской шляхте, опубликованным при Указе Правительствующего Сената от 23 сентября 1864 года, родовые (не жалованные) титулы древних Русских и Литовских Князей могут быть подтверждены через Герольдию правительствующего Сената без испрошения на то Высочайшего Соизволения...», якщо представники роду вживали цей титул на протязі щонайменше трьох поколінь перед тим. Дещо іншими були правила щодо доказів династичного походження в Пруссії та Австрії.

Згідно нових правил тогочасної російської геральдики, основний герб геральдичної символіки роду – Гіпоцентавр, тобто зображення **Кентавра** на золотому щиті, на прохання Казимира Міхала князя Гедройц Литовського 3 жовтня 1880 року було Височайше затверджено і під № 3 занесено до частини 13 «Общего гербовника дворянских родов Российской империи» (яка, до речі, ніколи не друкувалася і існує лише у рукописному вигляді)²¹. **Червона Троянда** та родовий девіз «**Vitam impendere vero**» – «**Правду затверджую життям**», до російської версії родового клейноду не ввійшли²².

Але по доведенню свого династичного походження окремі родини роду Гедройц, що мешкали після розділу Речі Посполитої в Королівстві Прусському та Австро-Угорській імперії, все ж таки здобули право користування повною версією родового герба – сумісного зображення **Кентавра** і **Червоної Троянди** на спільному золотому полі разом з родовим девізом²³.

Комбінації родових гербів Кентавра та Червоної Троянди в наші часи, при бажанні, можна побачити на родовому склепі Поважковського кладовища в Варшаві (поховання представників роду – нащадків генерала Ромуальда); на склепі єпископа Стефана в Варняй, кафедральному соборі в Вільнюсі та в семінарії в Каунасі; на скляній труні єпископів Симона, Йозефа та Ігнатія-Міхала в Варняй (Литва); поруч з посмертною маскою відомого дисидента Єжи Гедройца в Варняй (Литва) та на його могилі на кладовищі Montmogensy (передмістя Парижу, Франція), на святковому покривалі в костелі Гедрайчяй (Литва), в Паризькому костелі Св. Бартоломея (Франція), в церковному музеї «Giedroscianum» Св. Міхала Гедройца в костелі Св. Марка в Кракові (Польща), монастирі Св. Міхала Гедройца братів-августинців в Віднішках (Литва) та ін.²⁴

Династія Юліана Довшпрунга.
Родовід князів Гедройц до розгалуження на гілки

Примітки:

¹ Арсеньев Ю. В. Геральдика. Лекции, читанные в Московском археологическом институте в 1907–1908 гг. – Москва, 2001.

² ді Сассофферато Б. Трактат о знаках и гербах // Средние века. – 1989. – Вып. 52. – С. 307–322.

³ Almanach de Gotha. Original genealogical reference. – London, 2001. – Vol. II (Part III, Families). – P. 305–311.

⁴ Lietuvos Vajogu Palkuoniai (Довідник шляхетських родів Литви). – Vilnius, 2000. – P. 96.

- ⁵ До речі, клейнодом “Гіпоцентавр”, з додатковими елементами та змінами в його зображенні та кольорі щиту, послуговувалися до кінця XVII ст. в Україні родини Галаганів, нащадки козака Івана Галагана з м. Омельника. Див.: Лукомський В., Модзалевський В. Малоросійський гербовник. – Санкт-Петербург, 1914 (репринт: К., 1993). – С. 29 (герб “Галаган”).
- ⁶ Liskeviciene J. Herbai senuosiuose Lietuvos Spadniniuose. – Vilnius, 1998. – P. 116, 237, 239.
- ⁷ Ibid. – P. 261, 263.
- ⁸ Ibid. – P. 279-280.
- ⁹ Ibid. – P. 290-292.
- ¹⁰ Giedroyc M. J. H. The Giedroyc family: An excursion into Lituano-Polish genealogie and history. – Oxford, 1992.
- ¹¹ Ibidem.
- ¹² Kojalowicz W. Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego – COMPENDIUM. – Kraków, 1897. – S. 2–8.
- ¹³ Wolff J. Senatorowie i dygnitarze W. X. Litewskiego, 1386-1795. – Kraków, 1885. – S. 24 (прим. 13); Ejusdem. Kniaziowie Litewsko-Ruscy od końca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – S. 65–77.
- ¹⁴ Dunin-Borkowski J. Almanach Błękitny. – Lwów, Warszawa, 1908–1916. – S. 29-30; Jucas M. Генеалогія Яна Юраги Гедройца герба Гіпоцентавр и Роза. – Ф. 3, S. VNT. – С. 758.
- ¹⁵ Полное собрание русских летописей. – Т. 32: Хроника Литовская и Жмойтская; Хроника Быховца; Летопись Археологического Общества; Ольшевская летопись; Летопись Белорусско-Литовская; Ипатьевская летопись. – Санкт-Петербург, 1908. – С. 492–499.
- ¹⁶ Лакиер А. Б. Русская геральдика. – Санкт-Петербург, 1855 (репринт: Москва, 1990). – С. 294.
- ¹⁷ Puzyna J. Początki Państwowości i Dynastii Litewskiej według najnowszych badań // Nauka i sztuka. – Warszawa, 1947. – Т. VI. – S. 162–170; Kuczyński S. Król Jagiełło – ok. 1351–1434. – Warszawa, 1985. – S. 157 (poz. 21, 38); Wisner H. Unia – sceny z przeszłości Polski i Litwy. – Warszawa, 1988. – S. 10.
- ¹⁸ Foley J. The Guinness Encyclopedia of Signs symbols. – Guinness publishing, 1993. – P. 301, 329.
- ¹⁹ ПСРЛ. Т. 32. – С. 492–499; Долгорукий П. Дворянские роды, внесенные в Общий Гербовник Всероссийской Империи. – Санкт-Петербург, 1890. – Ч. III. – С. 10.
- ²⁰ Aneksy, informacja kś. Radziwiłła do traktowania o amnityja. – Warszawa, 1865. – S. 182–183; Materiały do biografii genealogii i heraldyki Polskiej, źródła i opracowania. – Buenos Aires, Sztokholm, 1987. – Т. IX. – S. 68–79.
- ²¹ Російський державний історичний архів у Москві (далі – РДІА). – Ф. 1343. – Оп. 46. – Спр. 207–223; Борисов И. В. Родовые гербы России. – Калининград. – С. 1-я обложка, 180.
- ²² Lenczewski T. Genealogie rodów utytułowanych w Polsce. – Warszawa, 1995–1996. – Т. I. – S. 15–36; Думин С. В. Дворянские роды Российской империи. – Санкт-Петербург, 1995. – Т. II (Князья). – С. 99–106.
- ²³ Gajl T. Herby szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. – Gdańsk, 2003. – S. 63; Ejusdem. Herby szlacheckie Polski porozbiorowej. – Gdańsk, 2005. – S. 34; Giedroyc M. J. H. The Giedroyc family: An excursion into Lituano-Polish genealogie and history. – Oxford, 1992.
- ²⁴ Giedroyc M. J. H. The Giedroyc family: An excursion into Lituano-Polish genealogie and history. – Oxford, 1992.

* * *

Олександр Гедройц (Харків): Родова символіка центрального ядра Литовського князівського роду – клану Гедройц

Стаття має на меті дати тлумачення гербовому зображенню, яким з 840 р. спадково користувалися литовські князі з династії Юліана Довшпрунга гілки великого князя витовського Гедруса.

Ключові слова: герб, Кентавр, Гедройц.

* * *

Александр Гедройц (Харьков): Родовая символика центрального ядра Литовского княжеского рода – клана Гедройц

Целью статьи является толкование гербового изображения, которым от 840 г. наследственно пользовались литовские князья из династии Юлиана Довшпрунга ветки великого князя литовского Гедруса.

Ключевые слова: герб, Кентавр, Гедройц.

* * *

Oleksandr Gedroyts (Kharkiv): Family Symbols of the Gedrojcs Kin, Central Part of the Lithuanian Princes Family

The main task of the article is explanation of the heraldic crests used by lithuanian princes from the Yulian Dovshprung dynasty (branch of the grand prince Gedrus) since 840.

Key words: coat of arms, Centaurus, Gedroyts.